

DOI: 10.36719/AEM/2007-2019/49/135-140

Aygün Atif qızı Səmədzadə

Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası

E-mail: aygün.samedzadeh@mail.ru

XALQ RƏSSAMI KAMİL XANLAROVUN YARADICILIĞI

Açar sözlər: *rəssam, Kamil Xanlarov, mənzərə, portret, teatr, dekorasiya, milli, ənənə, kompozisiya, üslub, kolorit.*

Key words: *artist, Kamil Khanlarov, landscape, portrait, theater, decoration, national, tradition, composition, style, color.*

Ключевые слова: *художник, Камил Ханларов, пейзаж, портрет, театр, декорация, национальный, традиция, композиция, стиль, цвет.*

Azərbaycan təsviri sənətinin parlaq səhifələrindən biri olan XX əsr milli təsviri sənətin xalq ənənələrinin müxtəlif çalarları, dünya mədəniyyətinin nailiyyətləri üzərində inkişaf tapmasına əsaslı şəkildə təsir göstərdi. Təsviri sənətin yeni yaradıcılıq meyarları əsasında istiqamət götürməsi özünəməxsus yaradıcılıq xüsusiyyətləri ilə fərqlənən bir sıra istedadlı rəssamların yetişməsi ilə müşayiət olunmağa başladı. Xalq rəssamı Kamil Xanlarovun adı onların içərisində aparıcı yerlərdən birini tutur. O, müasir Azərbaycan təsviri sənətinin formalaşmasında xüsusi xidməti olan sənətkarlardandır.

Kamil Xanlarovun yaradıcılığı mövzu və janr rəngarəngliyi, fərdi üslub və metodları ilə seçilir. O, daim yeni bədii təsvir vasitələri axtarır, yeniliyə can atır, ifadə tərzini diqqəti cəlb edir. Onun məişət, natürmort, mənzərə və portret janrında yaratdığı əsərlər zənginliyi ilə yadda qalır. Obrazlarını yaratdığı şəxsiyyətlərin həyat və məişətinə, dünyagörüşünə, düşüncə tərzinə özünəməxsus baxışı Kamil Xanlarovun əsərlərinin dəyərini artırır, bu əsərləri seyr edən tamaşaçının ürəyində dərin izlər buraxır. O, keçmiş bədii irsin ən gözəl ənənələrinə və realist sənətin mütərəqqi nailiyyətlərinə əsaslanaraq, müxtəlif janr, mövzu, üslub seçimi ilə fərqlənən yüksək sənət nümunələri yaratmışdır. Fərdi qabiliyyəti və istedadı, məqsədyönlü axtarışları, özünəməxsus emosional və orijinal təsvir vasitələri Kamil Xanlarovun, Azərbaycan incəsənət tarixində xüsusi yer tutan, çoxsaylı əsərlər yaratmasına gətirib çıxarmışdır.

Kamil Xanlarov mənzərə janrında çox məhsuldar və müvəffəqiyyətlə işləmişdir. Onun mənzərələri lirik və emosionaldır, ovqatlıdır. Təbiətin vəziyyətini çox incəliklə tamaşaçıya çatdırır. O, gördüklərini dərhal, bir anlığa təsvir etməyə çalışır, gördükləri haqqında düşünür və özünün doğma təbiətə münasibətini, öz ruhi vəziyyətini tamaşaçı ilə bölüşməyə cəhd edir. onun mənzərələri konkret və lakonikdir, onların əsasını həmişə real müşahidələr təşkil edir. Mənzərə janrında rəssam üçün məkan ritmləri, rəng müstəvilərinin naxışı, xətlərin, rənglərin ahəngdarlığı bir mövzu kimi o qədər də vacib deyil. Onun üçün başlıca cəhət ruhi vəziyyəti rəngin musiqisi ilə ifadə etməkdən, tamaşaçının diqqətini gözəllik üzərinə yönəltməkdən, ona təsir etməkdən ibarətdir.

Rəssamın kətanlarında parlaq rənglərin dolğunluğu, harmonik əhəmiyyətli rəng bütövlüyü aydın nəzərə çarpmaqdadır. Məhz bu əsərlərdə müəllifin həmişə özünə zəngin yaradıcılıq mənbə hesab etdiyi miniatür sənətinə sadiqliyi bir daha qabarıq şəkildə özünü büruzə verir. Rəssamın «Cənub sərhəddində», «Noraşen vadisi», «İlanlı dağ», «Bilgəhdə sübh çağı», «Köhnə Abşeron» və sair kimi lövhələrində miniatür şəriyyəti ön planda dayanır. «Şərq natürmortu» adlı güclü koloritə malik, qırmızı və sarı, firuzəyi, göy rənglərin çalarlarında işlənmiş əsərini də bu silsiləyə daxil etmək mümkündür.

İlanlı dağ

Rəssamın mənzərələrini digərlərindən fərqləndirən xüsusiyyətlər onun miniatürlərə müraciət etməsi, rənglərlə verdiyi təzadlar və həmçinin mənzərələrində dekorativliyi əks etdirməsidir. Mütəxəssislər onun yaradıcılıq uğurlarının əsasında miniatür sənətinə bağlılığının dayandığını qeyd edirlər. Həm də fırça ustasının mənzərə janrına xüsusi sevgisi doğma vətənə hədsiz məhəbbəti ilə əlaqələndirilir.

Mənzərə

Kamil Xanlarov bütün yaradıcılıq boyu portret janrına tez-tez qayıdır. Rəssam öz tablolarında və portretlərində xalqımızın əfsanəvi qəhrəmanlarına və zəhmətkeş qadın obrazlarına xüsusi yer verirdilər. On illər ərzində o, özünə yaxın adamların, dost və tanışlarının, qohum-əqrabasının və eləcə də seçilmiş mədəniyyət xadimlərinin, klassik söz sənəti ustalarının, müasir ziyalılarımızın, şəhər və kənd əməkçilərinin iri portretlərini çəkmişdir. Bunların bir neçəsini qeyd etmək yerinə düşərdi: «General Rəsulbəyov», «Toxucu Zərifə», «Çoban», «Tikinti fəhləsi», «A.M.Şərifzadə «İblis» rolunda» /H.Cavidin «İblis» pyesində/, «Böyük şair Füzulinin portreti» və s.

Rəssamın həyat yoldaşı «Rövşənə»nin portretində romantizm ön plandadır: baxdıqca insanda ev rahatlığı, həyat və məişət təbiiliyi, həmçinin potetik lirika açıq görünməkdədir.

Milli sənətin zəngin ənənələrinə yaxından bələd olan rəssam, surətlərin mənəvi aləminin, psixologiyasının təhlilinə xüsusi fikir verirdi. Rəssamın portretlərində ümumiləşmə güclü olsa da, ayrı-ayrı insanlara məxsus xarakter bütövlüyü, münasibət ayrılığı, nikbinlik, cəlbedicilik də nəzərdən qaçırılmamışdır. Bir sözlə, portret janrı imkan vermişdir ki, rəssam şəxsiyyəti bütün zənginliyi, xarakter rakursları ilə göstərə bilsin. Rəssamın ən yaxın və sevimli dostu Səttar Bəhlulzadənin başına qırmızı çalma bağlamış halda portreti məhz beləcə işlənmişdir.

Rəssamın hərtərəfli yaradıcılığında kino və teatr tərtibatı ilə bağlı dekorasiya və geyim eskizləri böyük maraq doğurur. O, hələ müharibədən qabaq (1939-cu ildə) Bakı kinostudiyasının istehsalı olan «Kəndlilər» filminə kişi geyimlərinin eskizlərini vermişdir.

Hazırda sevə-sevə izlədiyimiz bu filmləri seyr edərək, nədənsə, onların daha maraqlı baxılması, filmin süjet xəttinin açılmasına, xidmət edən məkanın seçilməsi və ya hazırlanması, həmçinin obrazların filmin ideya qayəsi ilə səsleşən geyim eskizləri və s. cəhətdən dolğun alınmasında rəssamların gərgin əməyinə bir o qədər də diqqət ayırmır.

Məlumdur ki, geyim üzrə rəssam kino üçün geyim hazırlamaqdan məsuldur. Onun vəzifəsi bütün personajların vizual obrazını yaratmaqdır. Geyim üzrə rəssamın

yaratdığı obraz rejissor tərəfindən xarakterin görmə qabiliyyətinə uyğun olmalıdır və eyni zamanda geyim personajın xarakterinə və dövrünə uyğun olmalıdır, kostyumun istehsalı büdcəyə və istehsalçı tərəfindən ayrılan müddətlərə uyğun olmalıdır.

Dram elementləri olan tarixi filmlərdə uğurla işləyən rəssam gözəl geyim ustası kimi də ad çıxarıb. Bu filmlərdə çoxsaylı geyim eskizləri yaradan rəssam əlvan rənglərlə diqqəti cəlb edib. Ssenari ilə yaxından tanış olan K. Xanlarov geyimlərdə dövrün mədəniyyətini, xüsusiyyətlərini göstərə bilib. Bu, rəssamın «Fətəli xan» (1947-ci il) filmi üçün işlənmiş geyim eskizlərində də özünü göstərmişdir.

Azərbaycanın geyim tarixinin mahir bilicisi olan sənətkar etnoqrafik baxımdan düzgün-dürüst geyim nümunələrinin eskizlərini işləmişdir.

«Fətəli xan» filminə çəkilmiş Usta Səməndər, Əmirhəmzə, İran Sərdarı surətinə çəkilmiş geyim eskizləri

Tamaşaçıda hətta cüzi şübhə belə yaranmır ki, geyim dəsti həmin dövrün məhsulu deyil. Rəssam peşəkarlığı ilə tamaşaçını inandırmağa, onun yüksək səviyyədə hazırladığı paltarla həyəcanlanmağa vadar edir. Bu həm də rəssamın eskizləri əsasında reallaşdırdığı quraşdırılmış səhnələrin yaradılmasına da aiddir.

Kamil Xanlarov teatr rəssamı kimi çalışmış, Azərbaycan Dövlət Dram teatrında səhnəyə qoyulmuş Abdulla Şaiqin «Nüşabə» dramının (1947-ci il) tərtibatını vermişdir.

Teatr-dekorasiya rəssamlığı təsviri sənətin spesifik bir sahəsini təşkil edir. Bu və ya digər həyat səhnəsini, təbiət mənzərəsini əks etdirən tablodan fərqli olaraq teatr-dekorativ rəssamlığında bədii obraz müstəqil şəkildə deyil, səhnə tamaşasının ideya məzmunu ilə üzvi rəbitədə təzahür edir. Çünki teatr rəssamlığı, tamaşaların bədii tərtibi ilə əlaqədardır. Səhnə tərtibatının özü də sintetik sənətdir. Rəssamlıq, dekorativ-təbii sənət, memarlıq, heykəltəraşlıq elementləri bir-birinə qovuşaraq səhnə tamaşasının bədii tərtibatını əmələ gətirir.

Bu əsəri bir anlığa göz önünə gətirərək onun mövzusu, dövrün üslubu, qəhrəmanların hərtərəfliliyi barədə geniş fikir söyləyə bilərik ki, bunların da hamısı Kamil Xanlarova əsas verirdi ki, hələ o vaxtlar özünəməxsus tərtibat üslubu, kompozisiya həlli tapa bilsin.

Kamil Xanlarovun səhnə yaradıcılığında aşkar olunmuş xarakterik dəqiqlik, psixoloji mənalandırma və sətiraltı mahiyyətlər də onun mövzuya ciddi münasibətindən yaranırdı. «Nüşabə» pyesinin sənədlilik mahiyyəti, əsərin obrazlı ifadə tərzini düşüncəli, savadlı və romantik müəllif şəxsiyyəti ilə birləşir.

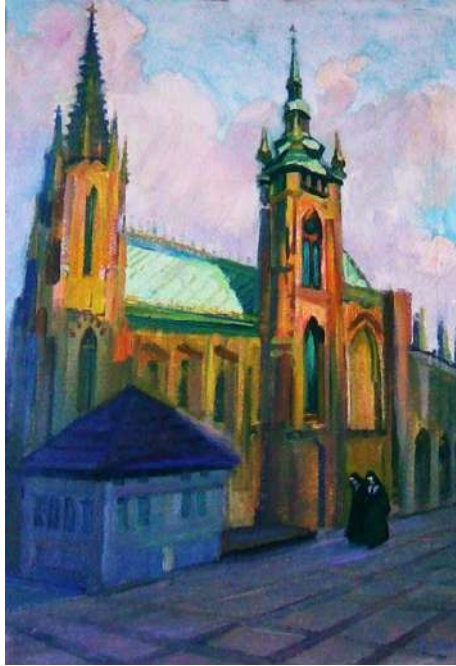

A.Şaiq. "Nüşabə" tamaşasından Uluq bəy, Kənkən, Orxan, Dilbər, Nüşabə, Almaz, Sabutay surətinə çəkilmiş geyim eskizləri. ADDT 1946-47-ci il mövsümü

Kamil Xanlarov 1961-ci ildə Çexoslovakiyada yaradıcılıq ezamiyyətində olmuş və orada yaradıcılıq imkanlarını genişləndirərək, ölkəsinə məna və məzmun dolğunluğu ilə seçilən maraqlı əsərlərlə qayıtmışdır. Çexoslovakiyaya yaradıcılıq səfəri onun yaradıcı həyatında mühüm mərhələ sayılmalıdır. Bir ay ərzində rəssam Praqa, Karlovi Varı, Bratislava kimi şəhərlərdə olur və zəngin material toplaya bilər. Bu səfər rəssamın yaradıcılığında yeni bir uğurlu yaradıcılıq istiqamətinin açılması ilə nəticələnmişdir. Onun diqqətini, ilk növbədə şəhərdə aparılan geniş inşaat işləri cəlb etmişdir. Bununla bərabər, rəssam xalqın məişətinə, adamların mənəvi həyatına da nüfuz edir, məhəbbət arzusu ilə yaşayan sevgililərin, mehriban baxışlı qızların, kafedə istirahət edən cavanların surətlərini verir.

Çexoslovakiyaya həsr edilmiş tablolarına “Karlovi Varıda meydan”, “Qızıl küçə”, “Praqada qüllə”, “Yan Qusun abidəsi” əsərlərini qeyd etmək olar. Bu əsərlər həm mövzunun şərh, kolorit həlli və həm də peşəkar texniki işlənmə xüsusiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir.

Kamil Xanlarov tərəfindən çəkilmiş “Müqəddəs Vita kafedral kilsəsi” adlı əsəri olduqca şairanədir. Praqa şəhərində yerləşən və qotik üslubda inşa olunmuş Kafedral kilsə bu əsərdə əzəmətli görünüşü ilə diqqəti cəlb edir.

Müqəddəs Vita kafedral kilsəsi

Kamil Xanlarov yaradıcılığı tükənməz bir xəzinədir. Təbiətən yorulmaq bilməyən, daim axtarışda olan rəssam şəxsiyyəti və əsərləri hələ sovet dövründə qədirdilən xalqımız tərəfindən layiqli qiymətini almışdır.

Rəssamın əsərləri Azərbaycanın hüduqlarından kənarəda şəxsi kolleksiyalarda və respublikamızın muzeylərində saxlanılır. Bir çox əsərləri Avstriya, Macarıstan, Rumıniya, Almaniya, Misir, İraq, Kanada, Suriya, Norveç, Fransa, Finlandiya, Yaponiya, İran, Əfqanıstan, Türkiyə və Polşada sərgilərdə nümayiş etdirilib. Təsviri sənət tariximizə dair araşdırmalarda müəllifin yaradıcılıq nümunələri yüksək qiymətləndirilib.

Ədəbiyyat:

1. Quliyev Ə. Rəssamlıq sənətimizin tarixində parlaq bir imza – Kamil Xanlarov // “525-ci qəzet”. 13 dekabr 2015.
2. Kazımzadə A. Uzunömürlü «Kəndlilər»: [Rejissor Səməd Mərdanovun quruluşunda hazırlanan eyni adlı kino haqqında] // “Mədəniyyət” qəz. 2010.- 8 yanvar.- S. 10.
3. Kərimova R. Azərbaycan portret boyakarlığı. Bakı, 1964.
4. Mirzəzadə O. Böyük sənətkarın. istedadı <http://www.khanlarov.com/az/nrlr>
5. Rasim Əfəndi. Azərbaycan incəsənəti. “Şərq-Qərb”, Bakı: Çarşıoğlu, 2017.
6. Salamzadə Ə., Rzayev N., Kərimov K., Həbibov N. Azərbaycan incəsənəti. Bakı: Maarif, 1977.
7. Fərzəliyev Ç. Natürmort janrı haqqında. Metodik vəsait. Bakı, 2003.
8. Fərəcov S. Təviri sənətdə silinməz iz // “Mədəniyyət” qəz. 30. 11. 2016.
9. Габибов Н.Д. Пейзажная живопись Азербайджана // журн. «Искусство», №5. 1969.

Creativity of the People's artist of Azerbaijan Kamil Khanlarov

Summary

The article is dedicated to the work of the People's Artist of Azerbaijan Kamil Khanlarov. The artist's works created in the genre of landscape and portrait are involved in the study. It is noted that the distinctive features of the artist's works are his appeal to the miniature, the contrast of the color scheme and the decorative landscape. Being familiar with the rich traditions of folk art, the artist paid special attention to the analysis of the spiritual world and the psychology of portraits.

It is noted that the artist's comprehensive work includes decoration and costume sketches related to cinematic and theatrical design. Numerous costume designs created by the artist are distinguished by their vivid color and ethnographic authenticity.

Творчество Народного художника Азербайджана Камиля Ханларова
Резюме

Статья посвящена творчеству Народного художника Азербайджана Камиля Ханларова. К исследованию привлечены произведения художника, созданные в жанре пейзажа и портрета. Отмечается, что отличительными чертами произведений художника являются его обращение к миниатюре, контраст цветовой гаммы и декоративность пейзажа. Будучи знаком с богатыми традициями народного искусства, художник уделял особое внимание анализу духовного мира и психологии портретов.

Отмечается, что всестороннее творчество художника включает в себя декорационным и костюмным эскизам, связанным с кинематографическим и театральным оформлением. Многочисленные эскизы костюмов, созданные художником, отличаются яркостью цвета и этнографической подлинностью.

Rəyçi: prof. S.Y.Sadixova